

ELLENPÁPÁK HELYETT PÁPA ZSIGMOND MAGYAR ÉS NÉMET KIRÁLY A KONSTANZI ZSINATON

C. Tóth Norbert

tudományos főmunkatárs

MTA • Hadtörténeti Intézet és Múzeum • Szegedi Tudományegyetem
Magyar Országos Levéltár Magyar Medievisztikai Kutatócsoport
toth.norbert@mol.gov.hu

A 14. század eleje óta a mindenkorai pápák nem Rómában, hanem Avignonban tartották udvarukat. Elköltöztetésüket főleg a város két nagy főúri családja, a Colonnák és az Orsinik között zajló harc indokolta, amely még a bíborosi kollégiumot is megosztotta. A VIII. Bonifác pápa bukása (1303) utáni ideiglenes elköltöztetésből végül több mint hetven év lett. A pápaság új székhelye ekkor még az Anjouk családi örökségként a nápolyi királyok fennhatósága alatt állt, és csak 1349-ben, vásárlás útján került a pápák tulajdonába. Noha Franciaország határánál éltek, és a pápák meg a bíborosok többsége is francia származású volt, mégsem mondható, hogy a francia királyok hegemoniája a Szentszék felett kizárólagosan érvényesült volna. A pápai udvar a rómaiak sürgetésére, 1377-ben költözött vissza, ám nem a korábbi székhelyére, a lateráni palotába, hanem a ma Vatikánnak nevezett területre. A költözés azonban korántsem hozta meg a várt eredményt, ugyanis az új olasz pápa, VI. Orbán (1378–1389, utóda IX. Bonifác pápa [1389–1404]) helyett a bíborosok francia csoportja VII. Kelemen (1378–1394) néven egy másik (ellen)pápát választott, aki visszaköltözött Avignonba. Az (ellen)pápát Franciaor-

szág, Németalföld, Aragónia, Kasztília és Skócia uralkodói támogatták, míg a többi ország a római pápa hűségén maradt. A helyzetet bonyolította, hogy mindkét pápa táborában nem kevesen voltak, akik a régóta halmozódó bajok okát az egyház vezetésében látták, s a kiutat egy egyetemes zsinat összehívásában találták meg. Ennek okán 1408-ban XIII. Benedek Perpignanban, XII. Gergely pedig 1409-ben Cividale-ban tartott zsinatot. A kettő között 1409 márciusára Pisába – az úgynevezett – semleges pártállású bíborosok hívtak össze zsinatot, ahol a két pápa helyett V. Sándor (1409–1410) személyében egy újat választottak. Mivel a másik két pápa – a római, XII. Gergely (1406–1415) és az avignoni, XIII. Benedek ellenpápa (1394–1423) – nem mondott le, immár három pápa volt a keresztény világnak (Gergely, 1999).

Mindez nagy mozgásteret biztosított a világi fejedelmek számára az egyházi javadalmak adományozása terén: gyakorlatilag az addig a Szentszékkel illető kegyúri jog gyakorlása minden megkötés nélkül a kezükbe került, hiszen mindegyik uralkodó a neki kedvező pápának fogadhatott engedelmességet. Másrészt viszont az egyes uralkodók a nekik

nem tetsző pápai utasítások, kinevezések nyomán bármikor pápát válthattak (C. Tóth, 2012, 107–109.). Az egyházi felső vezetés zavarai ugyanakkor remek táptalajt jelentettek a különböző eretnekségek terjedésének is, amelyek közül a legjelentősebb a Husz János (*Jan Hus*, 1369–1415) által képviselt irányzat lett. Tanításainak forrását az angol John Wycliff (1324–1384) tanaiból merítette. Wycliff kezdetben az avignoni pápák hatalomgyakorlása ellen lépett fel, majd később már elvetette a pápaság intézményét és vagyonát, tagadta a papi nőtleniséget, a szerzetességet, a gyónást és az átlényegülés tanát. Minden tanítását a Bibliából vezette le. Követői számára lefordította az Újszövetséget (Bárany, 2012, 245–260.). Habár tanai Angliában nem gyökereszkedtek meg, de a kontinensen, elsősorban Csehországban követőkre talált. A wycliffi tanok legismertebb hirdetője, Husz János, a prágai egyetem teológus-tanára lett. Husz – akárcsak szellemi elődje – fontosnak tartotta a nemzeti nyelven való igehirdetést, és az egyetemi oktatásban be kívánta vezetni a cseh nyelv használatát. Amellett, hogy ő is szembefordult az egyházi szervezettel, az angol teológus tanításaihoz képest a misézés akkori gyakorlatát is át kívánta alakítani. Husz követelte a két szín alatti (kenyérrel és borral való) áldozás bevezetését, amelynek a jelképe, a kehely, követőinek megjelölésére (kelyhesek) is szolgált. A huszita tanok az 1410-es évektől nemcsak Csehországban, hanem a szomszédos országokban is követőkre találtak. Amíg azonban Csehországon kívül általában az egyházi hatalom ellen irányultak, addig Csehországban kialakult nemzeti voluntarizmus is, mégpedig a német politikai és kulturális hatás visszaszorítása érdekében. Az egyház kezdeti fogva szigorúan próbált fellépni Husz János és követői ellen, ám a

cseh király és udvar maga is a tanítások hatása alá került, így az 1411-es kiátkozásának a gyakorlatban nem sok következménye lett. A mozgalom történetében a fordulópontot az egyetemes zsinat összehívása jelentette (Mályusz, 1984, 215–216.).

Mindeközben Magyarországon Zsigmond király (1387–1437) az 1403-as lázadás leverése után megkérdőjelezhetetlen hatalmat épített ki, és az 1408 végétől bevezetett új kormányzati rendszer, azaz a régi hűséges és az újonnan, illetve ismét a hatalomba emelt bárók révén szilárd hátteret alakított ki ahhoz, hogy régóta dédelgetett álmát, a császári korona megszerzését valóra váltsa. A magyar uralkodónak, miután német királlyá választották 1410–1411-ben, dédelgetett álma tehát részben megvalósult, de ez egyúttal új kötelezettségek vállalását is jelentette. Ettől kezdve ugyanis címe szerint Európa első fejedelme lett, akinek legfontosabb kötelessége az egyetemes egyház védelme, illetve a Német-római Birodalom ügyeinek intézése lett. Német királlyá koronázására Aachenben, 1414. november 8-án került sor. (Kondor, 2012). Mindez szerencsésen találkozott XII. Gergely pápa elképzelésével, aki 1413-ban vetette fel, hogy az egyház egységének helyreállítását világi fejedelem segítségével kellene megteremteni. E szempontból viszont csak egyetlen uralkodó jöhetett számításba, mégpedig Európa rangban legelső fejedelme, a német király. Zsigmond ugyanakkor jól tudta, hogy leendő császári koronázása azon múlik, hogy sikerül-e megszüntetnie a nyugati egyházszakadást, és egy, mindenki által elfogadott pápát választani. Ennek érdekében sorban egymás után felvette a kapcsolatot a három pápával, illetve azok támogatóival, a különböző országok uralkodóival, és Konstanz városát jelölte ki a zsinat helyszínéül (a város mellett szolt

központi fekvése, azaz hogy minden országból könnyen megközelíthető volt) (Áldásy, 1928, 4–6.).

A konstanzi zsinat összehívásának fő célja ugyan a későbbi szemlélők számára az egyház egységének helyreállítása volt, mégis kijelenthetjük, hogy e mellett a legfontosabb cél mellett több más lényeges kérdés is megoldásra várt. A kortársak a zsinaton megtárgyalandó ügyeket három nagyobb és egy kisebb csoportra osztották: az előbbieket közé tartozott az egység helyreállítása (*causa unionis*), az eretnesség elítélése (*causa fidei*) és az egyházi reformok (*causa reformationis*) véghezvitele. A zsinaton tárgyalt kisebb jelentőségű ügyeket összefoglalóan a *minores causae* címmel illették. Ez utóbbi megnevezés alatt zajló tárgyalások azonban korántsem mellékes kérdéseket érintettek. Közülük az egyik legfontosabb a zsinati szavazás módjának eldöntése volt. Az 1409-ben tartott pisai zsinaton ugyanis az addigi gyakorlattal szemben a bíborosok nem személyenként (*per capita*), hanem nemzetenként (*per nationes*)¹ szavaztak a különböző ügyekben. A konstanzi gyűlés elején az itáliai nemzet XXIII. János (ellen)pápával (1410–1415) az élen – létszámából következően – a fejenkénti szavazás mellett érvelt. A többi zsinati nemzet, a francia, a német (köztük a magyarokkal) és az angol Zsigmond király hathatós támogatásával azonban 1415 februárjára sikeresen keresztülvitte, hogy nemzetenként történjen a szavazás. (A négy nemzethez 1417-ben a spanyolok csatlakoztak ötödikként.) A szavazással kapcsolatos másik

¹ A zsinati nemzet a zsinaton nagyjából egy érdekcsoportba sorolható egységeket jelenti, akiket elsősorban a közös anyanyelv köt össze, a középkorban az itáliai, az angliai, a német nyelvű (bármely országból), a francia és a spanyol zsinati atyákat (és hatodik nemzetként a bíborosi kollégiumot).

kérdés az volt, hogy a bíborosok mint testület kapjanak-e egy szavazatot. Mivel őket a reformok ellenzőinek tartották, ezért a zsinat úgy határozott, hogy a kollégium ne kapjon külön szavazati jogot, és így az egyes bíborosoknak saját nemzetük soraiban kellett helyet foglalniuk (Maléth, 2013, 58., 67., 62.; Mályusz, 2005, 41–42.).

A konstanzi zsinatot XXIII. János (pisai ellen)pápa 1414. november 6-án nyitotta meg, aki kezdetben, abban a reményben, hogy lemondása esetén később újraválasztják, együttműködött Zsigmonddal. (Ráadásul, a király megnyerését elősegítendő, a magyar világi elitet 1415. február 1-jei bullájával különböző kiváltságokkal halmozta el.) Miután a zsinat elfogadta a nemzetenkénti szavazást a különböző kérdésekben, ügyét veszni látván 1415. március 20-án éjjel elszökött Konstanzból. E tetteivel egyszersmind azt is szeretne volna elérni, hogy a zsinat kimondja feloszlását. Kísérlete kudarccal végződött, sőt Zsigmondnak sikerült elfogatnia, és a zsinat bezárásáig szigorú őrizet alatt tartotta. A zsinat mindezek után 1415. május 29-én megfosztotta a pápai tiarától, amelyet János is kénytelen volt elismerni. *Baldassare Cossat* az új pápa szabadon bocsátotta, és ismét kinevezte bíborossá, de a volt ellenpápa érdemleges szerepet a későbbiekben már nem játszott, mivel 1419 végén elhunyt (Mályusz, 1984. 217.).

A következő feladat XII. Gergely (római) pápa lemondása volt, aki ekkor már kilencvenedik életévét taposta. A Riminiben meghúzódó pápa ugyan távol maradt Konstanztól, de az ott jelenlévő követek útján 1415. július 4-én felajánlotta lemondását. A zsinat elfogadta azt, és egyúttal a későbbi problémákat megelőzendő elismerte a Gergely által kinevezett bíborosokat. A velencei származású *Angelo Correr* még az új pápa megválasztá-

sa előtt, 1417. október 18-án, Anconában elhunyt (Gergely, 1999).

A harmadik (avignoni) pápa, XIII. Benedek trónfosztása ígérkezett a legnehezebb feladatnak. Míg ugyanis a másik két pápa mögül sikeresen kiszervezték a támogatókat, addig az Aragóniában élő XIII. Benedek (ellen)pápát továbbra is támogatták egyrészt a hispán félsziget keresztény királyságai: Aragónia, Kasztília, León és Navarra, másrészt Skócia uralkodói. Zsigmond király az egyházszakadás megszüntetése érdekében tehát felkereste a Benedeket támogató országokat. Az aragón uralkodóval, I. Ferdinánd királlyal már 1414 közepén felvették a kapcsolatot Zsigmond és VI. Károly francia király követek. Feladatuk kettős volt: győzzék meg Benedek pápát, hogy jelenjen meg a zsinaton, vagy ha ez nem sikerülne, vegyék rá az aragón és kasztíliai uralkodókat a(z ellen)pápa ejtésére, s egyúttal kérjék fel őket a konstanzi zsinaton történő megjelenésre. Jóllehet a követek eredmény nélkül távoztak, annyit azért sikerült elérniük, hogy XIII. Benedek és I. Ferdinánd is követeket küldött Zsigmondhoz, akik személyes találkozóra hívták meg az uralkodót 1415 tavaszára. Válaszul a magyar és német király *Ottobonus de Bellonis* jogászt, aradi prépostot és Kusalyi Jakcs Mihályt küldte el az aragón királyhoz, akik megbeszéléseiken 1415 késő nyarára tűzték ki a találkozást Perpignanba. Zsigmond király szeptember közepén érkezett meg a városba, ahol rögtön megindultak a háromoldalú tanácskozások. A mintegy másfél hónapon át tartó megbeszélések nem hoztak eredményt: a(z ellen)pápa nem volt hajlandó lemondani. Így Zsigmond minden igyekezetével azon volt, hogy rávegye Ferdinándot a pápa iránti engedelmesség felmondására. Végül a két király és tanácsadói december 13-án Narbonne-

ban írták alá a megegyezést, amelynek értelmében felmondták Benedek ellenpápanak az engedelmisséget, cserébe a konstanzi zsinat, mint ahogyan a többi letett pápa esetében is, elismerte a Benedek által kinevezett bíborosokat törvényes és valódi kardinálisoknak. Mindezeket túl Zsigmond ígéretet tett arra, hogy a zsinat ötödik nemzetként felveszi a spanyolokat soraiba. A szerződés végrehajtása, elsősorban Ferdinánd király 1416. április eleji halála miatt, némi halasztást szenvedett, de szeptemberben az új aragón uralkodó, V. Alfonz, decemberben pedig a kasztíliai követek is megérkeztek a zsinatra, amely kimondta XIII. Benedek letételét (1417. július 27.) és a spanyolok beiktatását a zsinati nemzetek közé. Mindezzel *Pedro Martínez de Luna* mit sem törődve élt tovább Aragóniában 1423. május 23-án bekövetkezett haláláig (Áldásy, 1928, 10–12., 57–98.; Brandmüller, 1997, 53.; Maléth, 2013. 62.).

Miközben Zsigmond a hispán félszigeten tárgyalt, addig északon 1415. október 25-én Azincourt-nál az angolok véres csatában legyőzték a franciákat. Az angol diadal igen kényes helyzetet teremtett Konstanzban. A király tehát a zsinat sikere érdekében előbb 1416 tavaszán Párizsban VI. Károly francia királlyal tanácskozott, majd átkelve a Csatornán V. Henrik angol királlyal folytatott tárgyalásokat. A mintegy négy hónapos angliai tartózkodása során Canterburyben szövetséget kötött Henrikkel, majd visszatérően a kontinensre, Calais-ban fegyverszünetet hozott létre a harcoló felek között. A megállapodásoknak köszönhetően Zsigmondnak sikerült mind az angol, mind a francia uralkodó támogatását biztosítania a zsinat folytatásához (Bárany, 2010, 1346–1353., 1394.).

Zsigmond király mintegy másfél évnyi távollét után, 1417 februárjában érkezett

vissza Konstanzba, és a következő több mint egy évet ott töltötte. Jóllehet a három pápa letételével elvileg megnyílt az út az új, immáron egyetemes egyházfő megválasztásához, erre azonban még várni kellett, mivel a zsinati nemzetek megosztottak voltak abban a kérdésben, hogy először új pápát válasszanak-e, vagy a reformokat hajtás-e végre. A francia és az itáliai az előbbi, míg a német és az angol nemzet Zsigmond vezetésével az utóbbi pártján állt. A patthelyzetet végül az angol nemzet vezérének és Zsigmond bizalmasának, Robert Hallum salisburyi érseknek a halála (1417. szeptember 4.) oldotta fel: az angolok kihátráltak a reformok mögül, így Zsigmond és a német nemzet magára maradt a *causa reformationis* ügyében (Maléth, 2013, 66.).

Mindezek után Zsigmond bölcsen a háttérben maradt a leendő pápa személyének kijelölése és megválasztása ügyében. Ám ennek megkérte az árát: még a pápaválasztás előtt a jelen lévő bíborosokkal kiadatta az ún. *konstanzi bullát*, amelyben a bíborosok szentesítették a magyar királyok főkegyúri jogát. Ennek értelmében kötelezettséget vállaltak arra, hogy bármelyikük pápává választása esetén, illetve e székben utódaik csak a király által javasolt személyeknek adnak főpapi javadalmat; az új pápa az egyházi javadalmak betöltésébe nem avatkozik be; a kinevezéskor a pápai kincstárba beiktatáskor fizetendő járulékot (*servitium*) mérsékli, továbbá az egyházi perek csak fellebbezés útján kerülhet-

nek a pápai kúriába – azaz magyarországi per nem kezdhető az Apostoli Széknél. (Természetesen az utóbb megválasztott pápa igyekezett – a bíborosként általa is aláírt – kötelezvényt a mindennapi gyakorlatban figyelmen kívül hagyni.) Két hónappal később, 1417. november elején összeült a konklávé, amelyet az egyes nemzetekből hat-hat képviselő és az összes bíboros alkotott. Több érvénytelen szavazási forduló után – a két „pápaesélyes” bíboros, Francesco Zabarella firenzei püspök, bíboros és Robert Hallum, Salisbury püspöke nem sokkal korábban meghalt – *Oddone Colonnát* választották meg, aki V. Márton (1417–1431) néven foglalta el a pápai trónt. A zsinat még 1418. április 19-ig együtt maradt a különböző ügyek tárgyalására, ám végül további eredmények nélkül feloszlott (Mályusz, 2005, 47–50., ill. Tusor – Nemes, 2011, xxxii–xl.). Végeredményben elmondható, hogy Zsigmond király vezetésével az egyházfőknek sikerült egy új, mindenki által elismert pápát választaniuk, s nem mellékesen a magyar uralkodó is elérte majdnem minden célját.

A tanulmány elkészítését a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/445/11/2) és az OTKA K 100749 számú pályázata támogatta.

Kulcsszavak: *nyugati egyházszakadás, konstanzi zsinat, Luxemburgi Zsigmond, XII. Gergely, XIII. Benedek, XXIII. János, V. Márton pápa, ellenpápák, zsinati nemzetek*

IRODALOM

- Áldásy Antal (1928): *Zsigmond király és Spanyolország*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
 Bárány Attila (2010): Zsigmond király, a konstanzi zsinat és a százéves háború. *Századok*. 144, 1345–1396.
 Brandmüller, Walter (1997): *Das Konzil von Konstanz*. Band 2. F. Schöningh, Paderborn

- C. Tóth Norbert (2012): A főpapi székek betöltésének gyakorlata Zsigmond király uralkodása alatt. *Gazdaság és Társadalom*. 4, (különszám) 102–118.
 Gergely Jenő (1999): *A pápaság története*. Kossuth, Bp.
 Kondor Márta (2012): Fejedelmi frigyek, választási ígéretek: Luxemburgi Zsigmond első koronái. In: Bagi Dániel – Fedeles T. – Kiss G. (szerk.): „Köztes-

- Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére*. Kronosz, Pécs
 Maléth Ágnes (2013): Viták a konstanzi zsinaton. In: Kovács Szilvia – Révész Éva (szerk.): *Műhelyszeminariumi dolgozatok I.* SZTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Szeged. 57–72.
 Mályusz Elemér (1984): *Zsigmond király uralma Magyarországon*. Gondolat, Budapest

- Mályusz Elemér (2005): *A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog*. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő
 Tusor Péter – Nemes Gábor (2011): *Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605)*. (Collectanea Vaticana Hungariae I/7.) PPKE Egyháztörténeti Kutatócsoport, Budapest–Róma

